

İKTİSAT KAYNAKLI MİSYONERLİK VE DİYALOG

Prof. Dr. Mustafa E. ERKAL *

ÖZET

Ekonomik kaynaklı misyonerlik yapılmaktadır. Özellikle Kayserili işadamlarının müteşebbis özellikleri kendi kültürel ve moral değerleri adeta dışlanarak Weberyen bir yorumla değerlendirildikleri görülmektedir. Böylece yerli ve milli kalabilmiş sermayenin törpülenmesi, bastırılması ve değerlerini tartışır hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Misyoner, Max Weber, Calvinizm, İslâm, Diyalog

ABSTRACT

Economic arguments are used as tools of missionary activities. One of the examples of this type is subjected on the mission of the tradesmen from Kayseri. Those tradesmen are known as an industrious, creative, constructive and working for more profit. That characteristic is related to Weberian approach disregarding Islamic behavioral economics which encourages to deal with trade, to invest, to save and to refuse any kind of waste.

Key Words: Missionary, Max Weber, Calvinism, İslam, Dialogue

GİRİŞ

Türkiye'nin menfaatlerinden çok yabancıların menfaatinin korunduğu bir Türkiye gerçeğinde ekonomik sorunlar ayrı bir önem kazanmıştır. "Ben iktisatçı değilim ki iktisadi konularla ilgileneyim" gibi gaflet örneklerinden ve yanlışlardan kaçınmak gerekir. İktisadi hayatın dış politikadan ve kültürden ayrı ve bağımsız düşünülebilmesi mümkün değildir. Her iktisadi davranışın onu

* İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Sosyolojisi Ana Bilim Dalı Başkanı

şekillendiren kültürel bir arka planı vardır. Parçaları ele alırken bütünü göz ardı etmemeliyiz. İktisat günümüzde milli bağımsızlık ve devletimizin geleceği ile ilgili bir alandır. Sadece Türkiye'yi değil; Türk Dünyası'nın geleceğini de ilgilendirmektedir. Küreselleşme sürecinde ve hayali AB yolunda dayatılan iktisadi politikalar dış politikada hareket sahamızı daralttığı gibi, ekonomik değerlerimizi de elden çıkarmamızı veya gerektiği gibi kullanmamızı doğuruyor.

Günümüzde istediğimiz kadar medeniyetler ittifakından bahsedelim; aksine medeniyetler çatışması projesi uygulanıyor. Bu projenin kitabını yazan Huntington bir Yahudi olmasına rağmen, Amerikan hâkim kültürünün, Beyaz Anglo-Sakson Protestan anlayışının savunuculuğunu yapıyor. Bir başka yazar Z. Brzezinski "Kontrolde Çıkmış Dünya" (Ankara 1994) isimli eserinde ABD'de hâkim kültüre yeni ortaklar, yeni etnisiteler aranmayacağını, kültürel farklılıkların toplumsal hoşgörüden yaralanmasının mümkün olamayacağını belirtiyor. Başkan Bush İspanyol asıllı Amerikalılara "Herkes İngilizce'yi çok iyi öğrenmelidir." ihtarında bulunuyor. İttifak ve barış herkes arzuladığı zaman geçerlidir. Bugün hilâle karşı küresel güç ve AB Blokunun kullandığı bir haçlı saldırısı vardır. Bu saldırı sadece dini ve siyasi misyonerlik şeklinde de değildir.

Son günlerde Kayserili vatandaşlarımızın müteşebbis olmalarını ve iktisadi başarılarını sanki M. Weber'in görüşleri bir tabiat kanunuymuş gibi ele alınarak Weberyen bir yaklaşımla "Protestan Ahlâkı" veya "Kalvinist Müslümanlık" ile açıklama saptırmaları görülmektedir. Bu değerlendirmelerde Müslümanların iktisadi faaliyetleri dışladıkları, ticarete hor baktıkları aşırı genellemeleri rol oynamaktadır. İslâm; tasarrufu, yatırımı, ticareti reddetmekte; iddiharı (ekonomik değerleri atıl tutup devreye sokmamayı) hoş görmekte; israfı, gösterişi meşru saymakta mıdır ki, bir Müslüman müteşebbisin Protestan ahlâkından başka sığınacak bir yeri kalmamış olsun. Kayserili iş adamlarının büyük bir bölümünün muhafazakâr ve bir kısmının da faizi reddetme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bunların bir kısmının Kalvinizme ters düşen geçici, bir anlık zevklerden kaçındıklarını, gösteriş tüketimine kaymadıklarını, işletme masraflarını kabartmadıklarını, araç ve gereçleri gereksiz kullanmadıklarını söyleyebilir miyiz? Bu mu Kalvinist Müslümanlık?...

Bunları sadece ellerindeki sermaye birikimi dolayısıyla Batılı bir kapitalist gibi görmek de yanlıştır. Weber'i her nasılsa fark edenlerin, kendilerine fark ettirilenlerin, iktisadi hayatı şekillendiren kendi ahlâki ve

manevi kültüründen habersiz olmaları bir yabancılaşma örneği olarak sırtılmaktadır. Amaç milli kalabilmiş yerli sermayeyi bunaltmak, törpülemek ve baskı altına almak, kendi değerlerinden uzaklaştırarak milli sermayeyi Batı kapitalizminin bazı menfaatleri uğruna onun emrine ve ülke çıkarlarıyla ters bir yörüngeye sokabilmektir.

Misyonerliğin değişik bir boyutu ile karşılaştığımız bu örnekte; yukarıda belirttiğimiz amaçların dışında varılmak istenen asıl sonuç; İslam toplumlarının iktisadi gelişmelerinin önünde zihniyet engellerinin bulunduğu işaret etmek ve bu engellerin de ancak dini reform yapılarak aşılabiliridir. Bu reformun aslında ötekileşmek ve İslâmı yabancılaşma sonucu doğurabilecek bir bozulma (deformasyon), başkalaşma olmadığı iddia edilemez. Böyle bir başkalaştırma örneği üzerinde dinlerarası diyalog konusunu ele alarak ileride duracağız. Böyle bir zihniyet değişikliği ve dinde reform mesajı Prof. Dr. Sabri Ülgener'de de yoktur. Ülgener'de dini reform olmadan iktisadi gelişmenin olamayacağı tezi bulunmamaktadır.¹

Batı'nın ben merkezli, istismarcı, fertçi, faydacı değer hükümlerine karşı İslâm, ferdi reddetmemekle beraber biz merkezli bir diğergam (altruist) ahlâkı savunmaktadır. Dünyevi ve uhrevi olmayı, maddi ve manevi tatmini dengelemektedir. Doğuştan elde edilen statüyü reddetmektedir. Külli irade yanında ferdi iradeyi de ihmal etmemektedir.

Oysa Protestanlığın bir kolu olan Calvinist anlayış ferdi iradeyi inkâr etmekte, her şeyin değiştirilmez bir şekilde Tanrı'nın iradesiyle önceden kesin ve değişmez bir şekilde belirlendiğini ortaya koymaktadır.² Bir başka ifadeyle fakir ve zengin, tüccar, zanaatkâr ve işçi, çiftçi ve sanayici, akademisyen gibi bir çok alan ve meslek sanki önceden belirlenmiş ve Allah tarafından yaratılan insanların ferdi iradeleriyle ve gayretleriyle hiç şekillenmemiştir.

Dünyevilikten oldukça uzak olan Katoliklere karşı Batı'nın sosyal gerçeğine ve Max Weber'e göre ekonomik gelişmeyi sağlayan "Protestan ahlâkı ve kapitalizmin ruhu"dur. Çalışma ibadettir; para kazanmak, daha fazla kazanmak, hayatın geçici zevklerinden uzaklaşmak esastır. Ancak bazıları R. Tawney gibi kapitalist ruhun Weber ile başlatılamayacağını, onun tarih kadar eski olduğunu ileri sürmektedirler.³

¹ Hanioglu, Ş. M., "Max Weber- İslami Calvinistler", *Türkiye Günlüğü*, S. 84, Bahar 2006, sh. 43.

² Kılıçbay, M. A., "Kapitalizm, Calvinizm ve İslâmi Calvinistler", *TİSK Akademi*, İstanbul 2006, sh. 92

³ Hanioglu, a.g.m., sh. 41

Weber'in ahlâki anlayış ve zihniyete dayandırdığı ve bunun sonucu olarak gördüğü kapitalizm; bütün Protestan ülkelerde aynı ölçüde gelişmemiştir. Meselâ Almanya'nın Katolik kesimleri çoğu Protestan kesimden daha fazla gelişmiştir. Kalvinist İskoçya, Katolik Kuzey İtalya veya Fransa'nın bir çok bölgesine göre daha az gelişmiştir. İngiltere için de aynı şeyleri söyleyebiliriz.⁴ Ayrıca Yahudiler Kapitalizme yön verirken Protestan olmamışlardır. W. Sombart bu nokta üzerinde durmakta, ekonomik gelişmede Yahudilerin rolüne işaret etmektedir.⁵

Ne Weber'in, ne de Sombart'ın tezleri dini ve ahlâkiliği esas almasına rağmen, Batı'da insanın insanı istismarını ve toplumun manevi çözülmesini, insanın tekleşmesini, sanayileşmenin sosyal hastalıklarını önleyebilmiş mi? Hoşgörü ve farklılıklara saygıyı öğretebilmiş mi? Irkçılığı önleyebilmiş mi? Bütün Protestan ülkelerde iktisadi gelişme aynı oranda mı gerçekleşmiştir? Japon kalkınmasını Protestan bir ahlâk anlayışı içinde yorumlayabilir miyiz? Japonlar din mi değiştirdi? Oysa Japonya geleneksel değerleriyle modernleşmenin araçları arasında anlamlı bir bütünleşme sağladı. Bizde ise; modernlikle geleneği bağdaştırıcı bir yol değil; daha ziyade giyim ve benzeri alanlarda somutlaşan bir modernliğin İslami geleneği yeniden inşa etme gayretine düşülmüştür. Bu ise modern ile geleneğin çatışan, birbiriyle uzlaşmaz çelişkili bir alan yaratarak zihinlere işlenmiştir. Batılı düşünürlerin önemli bir bölümünün kendi toplumlarında, bloklarında ortaya çıkan değişme ve gelişme örneklerini bütün zamanları ve toplumları kapsayacak şekilde düşünmeleri, böyle bir genellemeye ve varsayıma dayanmaları bilim hayatındaki en büyük çelişkilerden birisidir.

Mesele sadece bu da değil... Her konuyu kullanarak Türkiye'ye karşı bir psikolojik savaş var. Bu **Kalvinist Müslüman** tabirinden **İsevi Müslümanlar** çok mutlu gözükmektedir. Papa'nın misyonunun bir parçası olmaya talip olduklarını bizzat Papa'ya yazdıkları mektupta belirten bir cemaat lideri, Müslüman ve Hıristiyan ümmetlerinin Hz. İsa'nın şahsiyeti etrafında bütünleşmesini gerekli gören sözde Müslüman ilahiyatçılar, ünvanlılar; İbrahîmî dinde birleşmek safatasına inanarak İslâmın en son ve en mütেকâmil din, Hz. Peygamber'in de en son peygamber olduğunu içlerine sindiremeyen sözde ılımlılar ortaya çıktı. Kurtuluş için Hz. İsa'nın tekrar gelişini bekliyorlar. Kur'ân meallerine Tevrat ve İncil'den parçalar ekliyorlar. Amaçları adeta tek kitaplı, üç

⁴ A. m., sh, 96

⁵ Erkal, M. E., Sosyoloji (Toplumbilimi), 13. Baskı, İstanbul 2006, sh. 78

din arasında bir sentez kurmak... Bütün bunlar semavi dinlerin hepsinin Washington'un eş güdümü ve kontrolü altına alınma gayretlerinin bir parçasıdır. Bu alanda Evangelist mezhebin önemli görevler üstlendiğini görüyoruz.

SKY TÜRK'te bir TV programında (10 Aralık 2005) yurt dışındaki okullardan sorumlu olan Nur Cemaati'nin fraksiyonlarından birine mensup kişinin şu sözleri doğrusu çok düşündürücüdür: "...Biz bu okullarda İslâmi eğitim veremeyiz; çünkü biz dünya barışına hizmet ediyoruz; öğrencilerimiz arasında farklı din, ırk ve etniklik özellikleri gösterenler var". Bunlar samimi Müslümanlar için İslâmi tebliğ etmeyi engelleyen şeyler midir? İşin milli tarafı ise; çok satıhta kalan üç beş şiir, Mehmet Akif, İstiklâl Marşı ve biraz da seçmeli ders olan Türkçe ile kamufle edilmeye çalışılmaktadır. Bu okullar aslında maddi menfaatler için araziye uymaktadır. Bir ara Erivan'da da bu okulların açılması plânlanmıştı. Tabii bir yerlerin izni ile... Türk okulları etiketi altında takdim edilen ve maalesef Türkçe'nin seçimlik ders olduğu bu okullar; Avrasya'da ve Türk Bölgelerinde Türkiye'yi dışlayarak kabiliyet havuzunun, kaliteli çocukların, genç beyin gücünün ABD ve ona paralel kaynaklara, o kültürel egemenlik alanına girmesini ve aktarımını üstlenmiş görünmektedir.

Müslümanlara göre hak din tektir ve İslâm'dır. Diyalogculuk küresel sermayenin çıkarları ile uyuşan, küresel güçle uzlaşabilen bir anlayıştır. Diyalog; tarafların birbirlerini kabul etmesi ile gerçekleşebilir. Aksi halde, bu monolog olur. Oysa Vatikan patentli diyalog çağrılarında İslâm ve Hz. Peygamber reddedilmekte, vahiy yolu ile inen Kur'an ayetlerinin Hz. Peygamber tarafından yazıldığı ileri sürülebilmektedir. **"Medeniyetler çatışması"** ve **"tarihin sonu"** tezlerinden aşırı etkilenen çevreler adeta küresel emperyalizmle uyuşma peşindedirler. Onların müsaade ettiği oranda Müslüman olabileceklerine inandırılmış bu diyalogcu takım; milli çizgi taşıyan herkesle ters düşmektedir. Bunlara göre; anti-emperyalist bir çizgi izlemek yanlıştır.⁶ Emperyalizmle uyuşulmalıdır. Hem Vatikan patentli ve amacı açıkça "insanlığı kiliseye döndürme" faaliyetlerine ortak ve malzeme olacaksınız; hem de farklı dinler arasında ilişkiler ve diyalog neden geliştirilmesin diyerek zihinleri karıştırmaya çalışacaksınız. Müslümanlar diğer dinlerle bir araya gelmekten çekinmezler. Ancak bu, tarafların birbirlerini kabul edebilmesiyle mümkün olabilir. Oysa Müslümanların "amentü"sü değiştirilmektedir.

⁶ Aksiyon Dergisi, 19 Ocak 2004, S. 476, sh. 5

Burada bizi düşündürmesi gereken nokta; dini hayatı ve inanç dünyamızı yozlaştırıcı, İslâmı yabancılaştırıcı birtakım hareketlerin ve cemaatlerin de küreselleşme ile beraber ele alınma zorunluluğudur. Nasıl ki misyonerlik hareketlerini sadece basit bir din değiştirmek şeklinde görmek ve onun siyasi amaçlarını hesaba katmamak – iktisat kaynaklı misyonerlik örneğinde olduğu gibi - eksiktir; aynı şekilde dini görünüm altındaki bir takım faaliyetlerin ve dinlerarası diyalog çağrılarının da küreselleşmeden bağımsız düşünülmesi eksik bir değerlendirme sayılabilir. Sosyolojide temel bir prensip olan ve parça-bütün ilişkilerini düzenleyen **“bütüncü veya bütüncül yaklaşım”** burada da geçerlidir. Parçalar belirli bir bütün içinde ele alınabildiği takdirde anlamları ve gerçek mahiyeti anlaşılabilir. Bu bakımdan, değişik örtüler altında gündeme sunulan diyalog çabaları ve dıştan icazetli misyonerlik faaliyetleri küreselleşme bütününden ayrı düşünülemez ve ele alınamaz.

Günümüzde yeni Şark Meselesi olarak değerlendirilen Büyük Orta Doğu Projesi veya genişletilmiş Büyük Orta Doğu Projesi küreselleştirilenleri küresel itaate zorlayan bir süreci de beraberinde getirmiştir. Bu süreç toplumların çok farklı kesimlerinde ve hayat tarzlarında kendisini hissettirmektedir. Dinlerarası fark ılımlı İslâmcıların iddia ettiği gibi hiçbir zaman **teferruat** olmamıştır. Bizzat Hz. Peygamber ve onu takip edenler bu teferruatları yaymak için mi uğraşmışlardır? Bundan dolayı mı insanları hak yoluna davet etmişlerdir?

Amaç Dünyanın barış ortamına getirilmesi, huzurun sağlanması, dinlerin birbirlerini iyi tanıması, mesajların doğru anlaşılması ve yorumlanması gibi hususlar diyalogun sadece üstündeki örtüdür. “Benim dinim bana, senin dinin sana” anlayışına uyulmadığı sürece; farklı din mensupları arasında temasların bir anlamı kalmayacaktır. Bugün olan maalesef budur. Günümüzde dinlerarası diyalogdan değil; monologdan bahsedilebilir. Çünkü; bizdeki hoşgörü anlayışı karşı tarafta cinsellik ve para dahil her vasıtayı kullanarak Hıristiyanlaştırma şekline dönüşmektedir. Bu bakımdan diyalog, misyonerlik faaliyetlerinin merdiveni olmaktadır. Ancak bu husus ülkemizde tam anlaşılmış değildir.

Dinlerarası diyalog Vatikan’ın tuzağıdır. Dinlerarası diyalogu ortaya çıkaran 2. Vatikan Konsili Belgesinde İslamiyet’e yer yoktur. Sadece zamanla Hıristiyanlaştırılacağına inandıkları “Müslümanlar” fert olarak ele alınmaktadır. Onların hidayete ereceklerinden bahsedilmektedir. Katolik Kilisesi 1965 sonrası bütün ekonomik imkânlarla rağmen, Müslümanların Hıristiyanlaştırılmaması

karşısında yanlış neredeyse yaptık diye tartışır ve diyalogda karar kılınır. Nisan 2006 ayı içinde basında da yer aldığı gibi, Vatikan'a bağlı bir cemaat dergisinde Hz. Muhammed'i cehennemde yanarken gösteren bir karikatür yayınlamıştır. Danimarka'da yayınlanan ve hakaret içeren diğer malum karikatürleri fikir özgürlüğü olarak isimlendiren Batı, MTV televizyonunda Papa ile alay eden "Popetown" çizgi filminin gösterilmesine şiddetle karşı çıkmıştır.

Tek dünya devleti peşinde koşan Hıristiyan -Musevi ittifakını meydana getiren Evangelistlerden bir yazar kitabında şunları yazıyor: "bu kitabı yazmaktaki amacım yakında dönecek olan İsa Mesih'in Orta Doğu ile ilgili kehanetlerinin bizim neslimiz döneminde gerçekleşeceğini göstermektir. Korkunç İslâmî terörün saldırıları konusunda sizi bilgilendirmektir. Tüm Batı Dünyasının Hıristiyanlarını, İsrail'in Yahudilerini ve yumuşak başlı bizimle uyumlu Müslüman hükümetleri yok etmeyi plânlamış olan İslâmî teröristlere karşı topyekün bir savaş başlatmalıyız. Bağdat'ın yerle bir edilmesi ABD ve Evangelist kiliselerin bin yıl sürecek tek dünya devletini kurma hedefinin ilk aşamasıdır. Hıristiyanlık yeryüzünde egemen tek din ve kültür olacaktır. Buna hizmet edecek kişilerin din değiştirmeleri şart değildir. Tek dünya devletinin dünya görüşünü kabul eden uyumlu insanlar olmaları yeterlidir.⁷ Herhalde Başkan Bush'un yeni haçlı saldırılarından kastettiği bu olmalıdır. Böylece yazara göre; Müslümanlar; ılımlı veya terörist olma tercihlerinden birisini seçmek mecburiyetindedirler.

⁷ ARABACI, M, "Diyalog, Hıristiyan Kültürü ve Bir Ayet", Türk Yurdu, Ocak 2005, sh. 27 Diyalog konusunda Prof. Dr. Sayın Yünni Sezen'in "Dinlerarası Diyalog İhaneti", Kelam Yayınları, İstanbul 2006 isimli eserine başvurulabilir.